

Söderöposten

Medlemsblad för Söderöns Hembyggsförening

*Patrik Westerberg, Kjell och Marianne Andersson
studerar kartpärmen vid kartkvällen i Nolsterby Kapell.*

Foto: Viveka Westman

Nr 4 2008

Innehåll:

Ordföranden har ordet,	sid 3
Aktiviteter	sid 4-5
Kartkväll i kapellet, Söderökrakarna	sid 6-7
Raili - ett finlandsbarn forts.	sid 8-9
Julbaket	sid 10
Enbärdricka	sid 11
Jul på Ersholmen	sid 12-14
Söderön - ardennerhästarnas ö?	sid 15
Spöken och tokerier på Tögen	sid 16-17
Statistminnen	sid 18-19
Söderövägen	sid 20-21
Kakfest, litet Söderölexikon	sid 22
Sportsidan	sid 23
Söderöns Hembygdsförening	sid 24

Ur Bondepraktikan:

"Om juldagen inträffar vid nymåne, blir det ett gott år."

**Söderöpostens redaktion
önskar alla läsare en
God Jul och
Ett Gott Nytt År**

Söderöpostens redaktion består f.n. av:
Hans Tibell, Viveka och Åke Westman
För innehållet i artiklarna svarar respektive författare
Ansvarig utgivare är Hans Tibell

Har ni material (text eller bilder eller både och), mejla dem till westsson@comhem.se
Layout Åke Westman. Tryckt av Östhammars Kommun.

Ordföranden har ordet!

Kors!

Nu är det redan nästan jul! Nyss var det ju sommar - hur gick det till? Samma överraskning varje år!

Det är med andra ord som vanligt här på ön, trots världens villervalla och oro. Vi har en lokal ekonomi som kanske inte är lika spännande som aktiebörserna, men som heller inte faller ihop lika brutalt.

Till dels är det vår förtjänst eftersom vi är försiktiga, men också att omvärlden är gynnsam. De riktigt stora arbetsplatserna Forsmark, Sandvik och det offentliga är stabila och jordbruket, som är så viktigt för den fina miljön, knallar på.

Subventionerat med EU-bidrag, jovisst, men ändå fortfarande igång. Sammantaget betyder det att vi fortsätter att leva i den bästa av alla världar. En betydelsefull sak som kommer att hända gäller våra vatten.

Under hösten -vintern kommer Vattenmyndigheten att besluta om åtgärdsplaner för att alla vatten

(sjöar, åar, kustvatten) ska bli godkända till år 2015.

Hos oss gäller det havsvattnet som har alltför mycket fosfor och kväve (på grund av utsläpp från alla kuststater) men även för Östhammars- och Granfjärden som är övergödda.

När beslut är fattat så gäller Miljöbalken, dvs det är ett brott att inte uppnå vad man kallar god status.

När man tittar på underlagen för hela Mellansverige så ser man att det allra mest handlar om enskilda avlopp, avloppsreningsverk och läckage från jordbruket.

Här på Söderön kan knappast jordbruket vara den stora syndaren, eftersom det trots allt finns så få jordbruk och så lite djur.

Vill du titta själv så sök på nätet efter VISS, vatteninformations-system eller Vattenmyndigheten i Västerås.

Alltså:

God jul och ett riktigt gott nytt Söderö – år med många spännande aktiviteter!

Hans Tibell

JULFEST

**Söndagen den 4 januari 2009 kl 18.00
i Söderögården, Långalma.**

Dans kring granen

Paketauktion. Ta gärna med ett paket, värde ca 25:-.

Även barnpaketauktion

Tomten kommer.

Vi bjuder på kaffe!

Entré: Vuxna 50:- barn gratis.

Samarrangemang med Söderögårdens Bygdegårdsförening

Välkomna!

ÅRSMÖTE

Söndagen den 22 mars kl 18.00 i Söderögården

Motioner till årsmötet skall vara styrelsen tillhanda

senast den 25 januari 2009.

SÖDERÖDAGEN MED MELODIKRYSSSET

Lördagen den 25 juli 2009 i Söderögården, Långalma

Direktsändning i radio av Melodikrysset.

Är du intresserad av att hjälpa till?

Vi kommer att behöva många frivilliga händer till servering, parkering osv.

Hör av dig till Anders Westerberg 0173-323 75 el 070-222 03 81.

Det är ett samarrangemang med Söderögårdens Bygdegårdsförening.

Hembygdsföreningens logotyp

Hembygdsföreningen har tänkt ta fram en ny logotyp.

Vi vill gärna ha in förslag.

Vi har två förslag som vi jobbar på, men vi tar gärna emot flera förslag. Skicka till westsson@comhem.se.

Kartkväll i kapellet

För att blåsa liv i vårt projekt med att nedteckna namn på åkrar, ängar o.s.v. hade vi en ny upptaktskväll i Nolsterby kapell.

Vi fick in en hel del namn i pärmen och några deltagare hade egna gamla kartor med sig. Vi kunde konstatera att många av de namn vi använder idag fanns redan på 1700-talet.

Pärmen finns nu hos Carl-Johan Wedin i Mälby och kommer sen att gå vidare till Nolsterby.

Många böjda ryggar över kartorna
Foto: Viveka Westman

Och det finns alltid möjlighet att kontakta någon av oss i styrelsen om man vill fylla på med benämningar.

Gunnar Emanuelsson
Foto: Viveka Westman

Kaffe serverades och Gunnar Emanuelsson, känd från Guds ängar, kom loss på kapellets gamla orgel. Och som någon sa: Den orgeln blir sig nog aldrig lik igen..

Viveka Westman

Söderökrakarna

Redaktionen fick in ett tips om att Söderön har varit känt för sina småväxta ardennerhästar.

Det där lät ju intressant, så jag hörde mig för med Anna-Britt Matsson i Björnäs och Ulla Jansson, Långalma som båda hade fäder som var hästkarlar.

Men ingen av dom hade hört talas om det här.

Så nämnde jag det för Robert Henningsson, Söderby och si, där fick jag napp. Nu är vi inte säkra på att det var det här man menade med småväxta ardennerhästar, men Robert har i

alla fall en historia om Söderökrakarna.

Roberts farmor hade en syster i Vamsta. Vid något tillfälle var det begravning där och slakten på Söderön skulle närvara.

Eftersom det var en bit att ta sig dit, var man ju där dagen före och det blev festande på kvällen. En av Valö-bönderna skroderade om sina hästar och utmanade följet från Söderön och deras i hans tycke ynkliga hästar, på kappkörning från kyrkan dagen efter. Han ville se vad ”söderökrakarna” gick för.

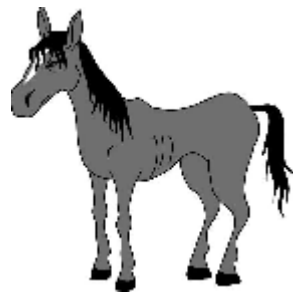
På begravningsdagen samlades man på ladugårdsbacken vid sorgehuset och man gav iväg i sakta mak. Men den bonde som hade uttalat de förklenande orden om söderöhästarna fick inte sitt ekipage ur fläcken.

På hemvägen blev det kappkörning och vem som vann löpet förtäljer inte historien, men de hästar som hade blivit stående på stallbacken började inte röra sig förrän alla var tillbaka.

Någon i sällskapet hade alltså förmågan att ”ställa” (se förklaring nedan) och ge bonden en näsbränna. När den som hade ”ställt” hästarna ropade: ”Undan Moskoviter” flyttade sig hästarna.

Robert tror att man verkligen hade småväxta hästar på öarna och att det förmodligen berodde på inavel.

Samma släkt som ovan gick senare till Hargs bruk när man skulle betäcka sina ston.

Och i början av 1900-talet blev det besiktningstvång, alltså att man hade kontroll på hästaveln. Samma sak gällde för nötkreatur.

Uttrycket ”att ställa” innebar att man kunde se till att ett föremål, eller som i det här fallet ett häst-ekipage, inte kunde rubbas.

Robert berättar att Valdemar Mattsson i Långalma ”ställde” sitt gevär vid skjutbanan en gång.

Han ställde ifrån sig geväret, gick tre vänstervarv runt det och kunde sen gå in och dricka kaffe utan att någon kunde rubba geväret.

Jag antar att Valdemar fick gå tre högervarv för att få med sig bössan igen.

Viveka Westman

Raili - ett Finlandsbarn forts.

I början av 1950-talet hade Raili bestämt sig för att stanna i Sverige. Det fanns förälskelse med i bilden och hon trivdes med djur och att jobba på gården.

Men föräldrarna, Taimi och Harry Roivas ville något annat och Harry kom till Sverige för att hämta hem dottern.

Det var bara att följa med och i litet av en protest gifte hon sig arton år gammal, med en äldre man. I brudbuketten hade hon blommor från Söderön, som mina föräldrar hade med sig till bröllopet.

De fick fyra barn tillsammans, varav ett dog vid födseln och Raili själv blev väldigt sjuk och kunde inte ens vara med vid barnets begravning. Mannen misshandlade Raili under flera år och till slut kunde hon ta sig ur äktenskapet.

Hon började jobba på Fazer, träffade sin nuvarande man Heikki och de tillsammans köpte ett stort hus utanför Lahti. Huset hade varit president Svinhufvuds sommarresidens.

Nu hade hon bestämt sig för att följa sin pappas råd, att ge någonting tillbaka av det hon hade fått i livet. Man renoverade huset på dagarna och hade städjobb på nätterna för att få in pengar och kunde så småningom öppna pensionat och samtidigt ta hand om barn som hade det svårt.

Förutom sin egna tre barn tog Raili hand om sin systers tre barn, när systemen inte klarade av det. Hon och Heikki adopterade ett barn, tog ett fosterbarn plus att man har tagit hand om ca tjugo vilsekomna ungdomar. Man har haft sommarbarn och tagit hand om en turkisk familj som skulle utvisas.

Hon kan idag lugnt säga att det har gått bra för alla.

Man hade matservering, cateringverksamhet och ett par män som hyrde rum permanent.

Från början bodde alla i det stora huset, men Raili drabbades av dåligt hjärta och psoriasis och eftersom man trodde att det berodde på stress byggde man ett hus för familjen vid sidan om.

Railis pappa hade dött och mamman kunde komma och hjälpa till med verksamheten.

En dag dyker en kvinnlig gäst upp på pensionatet. Hon börjar förhöra sig litet med Raili och det visar sig att det är den lotta som följde med och tog hand om Raili på första resan till Sverige 1939. Hon kände igen Raili på hennes vita hår och hon kom ihåg hennes två böcker. Ett märkligt och känslofullt möte.

ungdomshem. Raili och Heikki köpte ett litet mindre hus, som hade varit apotek, i Kausala, för att inte ställa sina hyresgäster på bar backe. Snacka om omsorg.

Och själva bor de i ett ännu mindre hus utanför Kantele.

Man skulle kunna berätta mycket mer om Raili och hur hennes liv

Raili Vuorio Foto: Viveka Westman

blev efter det att hon som fyra-åring sattes på tåget från Helsingfors undan kriget, men jag sätter punkt här.

Det återstår bara en fråga: Skulle Raili göra samma sak, sätta sina små barn på ett tåg, utan att ha en aning om vad som skulle hända och hos vem de skulle komma att bo? Hur länge skulle de vara borta och skulle de överhuvudtaget komma tillbaka?

Raili berättar att Taimi ångrade sig i hela sitt liv att hon gjorde det här valet, trots att det gick bra för Raili. Och det finns inget ja eller nej på frågan. Man vill ju tro att man gör det bästa för barnen.

Viveka Westman

Långalma skola
1924, känner Ni
igen någon?
Vad heter
lärarinnan?
Kontakta
styrelsen!

Fotot ur Evert
Sjögrens album

Julbaket

Sputt (spott) bakelser och osande kakor.

Idag bakar vi kanske inte lika mycket kakor till jul som tidigare.

Men några populära sorter är sputtbakelserna (mandelformar) och osande kakor (splitsar). Recepten hittar ni i vilken kokbok som helst men jag vill förklara namnen.

När man gör mandelformar måste dels formen vara väl smord och för att kunna trycka ut degklicken i formen måste man spotta på

tummen så att degen fastnar i formen och inte på tummen.

Splitsarna kallas också osande kakor och det kommer sig av den odör som sprider sig i köket när man trycker sprutan med degen mot magen och tar i för att splitsa ut den ganska fasta degen.

Jag tror att jag gör enbärdricka enligt Anders Westerbergs recept istället. Det doftar godare i köket.

Viveka Westman

Husmor splitsar degen och gör osande kakor, huvva!

Foto: Åke Westman

Enbärdricka

Repa enris från buskarna (använd handske). Tag med de bär du får tag på. Fyll två plastkassar utan att packa.

Gör små stickhål i kassarna när du kommer hem och spola sedan kallt vatten i kassarna så att det får spola igenom och tvätta bort eventuella luftföroreningar och gamla barr.

Lägg det sköljda riset i en stor kastrull och häll på vatten så att

det täcker riset. Det bör vara ungefär 10 liter vatten till den här rismängden.

Koka upp och slå av värmen när det kokar ordentligt. Låt det hela stå i 20 min och dra.

Bind fast en handduk på en hink och sila brygden. Lägg ut det avsilade riset på rabatten eller i komposten.

Rör i socker, farin, sirap eller melass eller kombinera. Beräkna ett hekto/liter vätska. Alltså ung. 1 kg till 10 liter vatten. Kyl till 37 grader.

Rör i jäst (beräkna 1,5 gram/litet brygd) OBS! inte mer.

Till 10 liter går det åt 15 gram.

Rör ut jästen i litet socker och rör ner den i drickan.

Täck över hinken och ställ den varmt så att jäsningsen kan komma igång. Tid för detta: Minst ett dygn, gärna två, men inte längre. Skumma av allt lödder som har bildats.

Häll upp drickan på flaskor, se till att bottensatsen inte kommer med. Ställ nu flaskorna på en varm plats så att jäsningsen kommer igång igen (några timmar).

OBS! Nu är det dags att sätta i korkarna och det är viktigt att man har vanliga gammaldags korkar och **INGA SKRUVKORKAR**. (En skruvkorkad flaska kan sprängas om jäsningsen blir för kraftig!)

Ställ flaskorna svalt 6-8 dagar.

Nu är det dags att avnjuta

ENBÄRSDRICKAN –

kall och lite bonerande, till middagen.

Jul på Ersholmen

Julförberedelserna började i mitten på december. Oftast bodde vi då kvar i brygghuset och sov i brygghuskammaren.

Och en morgon innan det var ljust ute så vaknade jag av att pappa stökade i farstun, bar in vatten i pannmuren och gjorde upp eld under den och då förstod jag att nu skulle grisen slaktas.

Då kom morbror Viktor, Per Mass-Viktor från Långalma. Han hade, om det var öppet vatten, lånat ekstock vid Sjölund och rott över.

Efter att ha druckit kaffe och pratat en stund, så lade morbror Viktor in en prilla snus, kände efter att vattnet i pannmuren var lagom varmt och så kunde grisen slaktas.

Morbror Viktor och pappa gick före ner till lagårn och mamma gick efter med en bunke, en kittel och en visp för att ta rätt på blodet.

Efter en stund så kom dom med den döda grisen, antingen på skottkärran eller om det var snö, på kälken och bar in den på slaktbänken i farstun. Där skällades grisen, hängdes upp och inälvorna togs ur.

Så var morbror Viktors arbete färdigt och mammas började; ta rätt

på tarmarna till korvsinn, lägga lever och hjärtslag i vatten (och spå väder på mjälten).

Någon dag efter slakten, då grisen hade kallnat, skars huvudet av, kroppen styckades upp i fjärdedelar och lades i vatten. Huvudet kokades och blev pressylta. Hjärta och lungor och en bit av levern kokades och maldes. I kokspadet svälldes korngryn och så blev det ”färska gryn”, pölsa kallade vi det inte.

Så styckades grisen och stekfläsket saltades i en fläsktina, som stod uppe i matboden. Stekar stektes och konserverades. Det gjordes leverpastej, köttbullar och korv. Och så blodkorv som skulle kokas så försiktigt för att inte spricka. Ja, det kokades och ångade.

Och i brygghuset fanns det inga innanfönster, så det blev imma på rutorna och då kunde jag stå på knä på soffan och rita i imman. Och om det var kallt ute blev det iskristaller i vackra mönster.

När slakten var över flyttade vi in i byggningen.

Där var det då städat, rena tras-mattor på golven och nystrukna gardiner för fönstren. Gardinerna hade fru Pettersson på Alnön hjälpt mamma att stärka och stryka.

Så började julbaket. Mamma bakade limpor och kryddskorpor, vetebröd och saffransbröd, pepparkakor och andra småkakor och naturligtvis nyponstarsta.

Några dagar före jul då posten hämtades vid Bohl, gick pappa fram till Petterssons i Nolsterby och hämtade Blåbandsföreningens julnummer Norrskan. Den lades tillsammans med Iduns julnummer på kammarbordet, för att ligga där olästa och vänta på att bli lästa under juldagarna.

Dagen före julafton, eller rent av någon gång på julafton, rodde pappa över till Fårön för att hämta jullaken.

Så blev det julaftonseftermiddag och julgranen kom in. Medan mamma och pappa skötte lagårn och stall, klädde vi julgranen.

De första julgranssakerna som jag minns var en låda med julgransprydnader som vi hade fått av tant Margret på Tögen. I den låg det fyra änglar av pressad vadd med små guldstjärnor på mantlarna, två glasfåglar, glitter och flagg-girlander med Europas länders flaggor.

Och när det julhandlades i Öregrund, så skickade Leufstadius, handlaren, hem en påse med sockergott (kristyr).

I dem satte vi sytråd och hängde i granen och så ljus i hållare.

När mamma och pappa kom in från djuren, fick både lagårds- och stalllyktorna stå och brinna i farstun. Lyktorna var rengjorda och lyktglansen lyste och glimmade.

Och medan mamma lagade julaftonsmiddagen fick vi hjälpa till att duka bordet.

Bästa porslinet bars in från sals-skänken och köket fylldes med dofter av kokt råskalad potatis, fisk och risgrynsgröten som stått vid sidan på spisen och som mina storsysterar fått tillsägelse att röra om i medan mamma var i lagårn och så fruktkompotten.

På varje tallrik lade mamma en skiva mjukt vitt bröd. Denna skiva hade en särskild mening, men vad har jag glömt. Så svagdrickan som hälldes upp ur 10 liters krus och skummade i glasen. Och det var så högtidligt när vi satte oss till bords, för det var enda gången på året som vi läste bordsbön.

Vi åt laken och alla ville vi ha en bit av levern och rommen. Risgrynsgröten åt vi med kanel, socker och mjölk. Så efterrätten; torkade katrinplommon, päron, persikor, aprikoser och äppelringar med vispad grädd och mandelformar.

Någonting som jag tror var viktigt för pappa, var att vi åt gröten med de stora (stora för mig, då jag var barn i femårsåldern) ärvda skedarna av gammalt silver med bomärket och att mandelformarna var gräddade i kopparformar, som vi hade våra egna modeller av.

Så fortsatte julfirandet ända till tjugondagen och i varje fall så länge julmaten räckte. Och att pappa till frukost ville ha uppstekt blodkorv, inlagd salt sill och stekt potatis. Och på spishällen skulle det stå ett glas mjölk så att mjölken blev ljummen och till det åt han nyponstarsta.

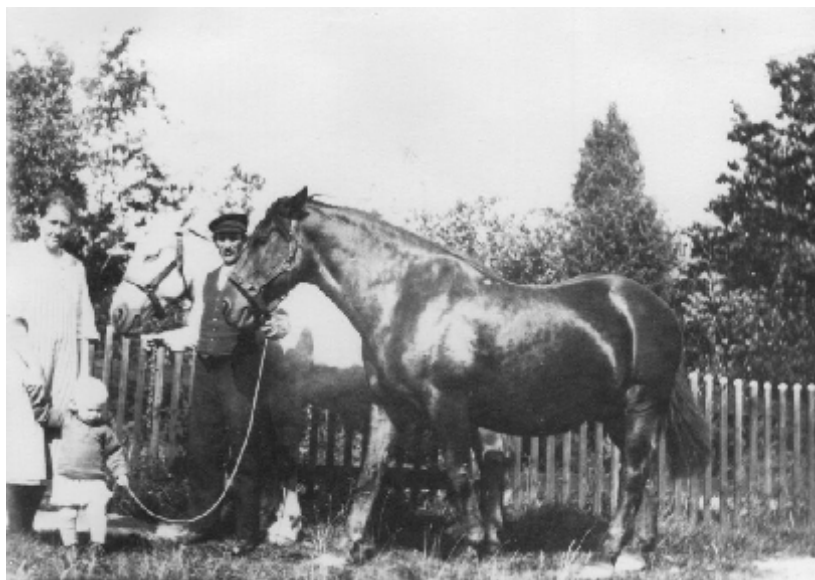
Ungefär så här minns jag jularna på Ersholmen, det kunde vara 1938, 1939 och 1940.

1941 hade jag börjat skolan och då blev allting så annorlunda.

Brita Westerberg,
Bastuvik, Öregrund

Brita Westerberg
Foto: Sara Söderström

Brita Westerbergs föräldrar Katrin och August Mattsson samt brodern Uno. Hästen närmast kameran är en ardenner. Fotot ur Britas album.

När jordbruket utvecklades under slutet av 1800-talet blev det allt större behov av starkare hästar som kunde dra de större och mer effektiva redskapen.

Lösningen blev ofta import och avel av de stora, lugna och lätthanterliga ardennerhästarna från Belgien.

Den nordsvenska hästen var inte ett bra alternativ, för på den tiden var den liten och spinkig och alltför lätt - det är först på senare tid som man avlat upp den till att bli kraftigare.

Ardennerhästarna var av två huvudtyper. Den ena var större med mankhöjd på 162-165 cm och ofta från uppfödare i Skåne.

Den andra typen var den som fanns på bl.a. Söderön och på Hargs bruk med centrum på Löhammar.

Dessa kallades bergsardenner och kom ofta från uppfödare i Halland. Dom var lite lägre med mankhöjd 152-154 cm och var lättare, torrare, mer långlivade, mer lättfödda, kanske lite mer livliga, hade mindre problem med gallor.

De var särskilt lämpliga för skogskörning.

Ända fram till traktorernas tid, d.v.s. på bredden fram till 1950-talet, var hästarna den mest betydelsefulla kraftkällan.

Det gäller i synnerhet för vår trakt, där det inte var (eller är?) lämpligt eller möjligt att driva storskaligt jordbruk.

En pensionerad jordbrukare från Uppsalatrakten har berättat att det var vida känt i lantbrukarkretsar att Söderön hade goda arbetshästar som var mycket uppskattade.

Därför köpte han gärna sina arbetshästar från Söderön.

Han minns särskilt märren Blenda hos Axel Eriksson på Yttersby.

Hon var född 1954, visades med föl 1960 och premierades.

Stamboken visar att hon hade mycket god stam med importerna Goulet, Tapgeur d'Herse och den legendariska hingsten Perfekt bland förfäderna.

Vem vet mera om Söderöns fina häststam?

Kontakta Söderöposten och berätta.

Hästar är kanske inte så rationella som traktorer, men mycket trevligare eller???)

Hans Tibell

Spöken och spökerier på Tögen

Man har slagit på borrh på alla tider på dygnet uppifrån trakten av Tögherrarnas skifte på Tögen.

Skiftet är en några kvadratmeter stor plats i skogen ovanför Per Lars hagen, på ön där Långalma-böndernas skogsskiften möts.

Röstenen stjälpes omkull för bönderna, tills en för Tögherrarna godkänd yta uppstått, genom att med rösen skapa en godtagbar yta och plats för deras behov av ingenmansland.

När någon sett dem är de klädda i frack med höga gammaldags hattar och vita skjortbröst.

En ortsbo passerade på 1800-talet roende genom den då trängre Storströmsrännan.

Tre män i nämnda mundering (de är alltid tre) lämnade Tögen genom att stiga ner i hans båt med ena benet och med nästa ben stiga upp på motsatta sidan strömmen.

Båten hade sjunkit ner betänkligt för var och en.

Helt tyst och stilla.

Tydligen har dom kvinnor.

Gamle Per Sjölund som bodde i torpet ovanför Tögens skola hade varit i skogen och lagt ihop ved.

När han satte sig och vilade på en stubbe passerades han av tre damer, en grå-, en svart- och en vitklädd.

Efter att ha gått förbi honom utan hälsning vänder sig den svartklädda om och vinkar med en blomsterbukett.

Hemkommen frågar han dottern Margret om hon hade haft besök.

Men nej, det hade hon inte.

Per kände sig trött och gick till sängs.

Han kom inte på benen igen och dog kort därefter.

Allt enligt dottern.

Tögherrarna kunde förvända synen på folk.

Min farbror berättade att vid en lingonplockning var korgen helt plötsligt full av guldpengar.

Men när han kom ner till båten var det bara lingon igen.

Tant Maria vid Bolrudan gick vägen hemåt efter besök hos lärarinnan vid Tögens skola.

Nere vid Södervreten där hon hade rott iland fick hon se ett enastående hallonfall vid stigen. Men det var fullt av ormar där och hon hade väldigt dåligt på fötterna.

Hon rodde hem, tog på sig bättre på ben och fötter och for tillbaka. Då fanns det varken hallonfall eller ormar kvar.

Det här berättade hon senare för dottersonen Ingvar Sjögren.

Vid sekelskiftet kunde skutor ligga förtöjda under de höga bergen på Tögen i väntan på att fartyg som lastades med malm från Söderby vid den s.k. Horkarlsudden, skulle bli klara.

Låg man för natten vid Tögen fick besättningen inte en blund i ögonen på grund av Tögherrarnas kärrande över landgången och tippande i lastrummet hela nätter, med järnmalm från Tögherras' skifte.

Kronobåtsman Fånglina som på gamla dar hjälpte torparen Per Sjölund's dotter Margret med skörden, gick ytterst ogärna över gärdesgårdarna mot skogen.

Men han teg om varför.

Tögherrarna kan också ställa till hyss.

Ännu i nutid, ja rent av i dag, får man se upp med att sätta deras existens ifråga, då man befinner sig på deras domäner.

Man kan bli fälld till marken genom att plötsligt snubbla, fastna med foten i en grenklyka eller ramlas i sjön när man går i båten efter besöket.

Så har skett.

Man kan bli sittande i Storströmmen där varken motor eller åror hjälper en att komma ur fläcken.

Det har många upplevt.

Man kan bli utsatt för hårt kastade snöbollar, som en ung flicka blev, på väg över Tögen till Ersholmen. Inga spår i nysnön efter någon som ville skoja.

Hon kom fram vettskrämd.

Mer finns nog att berätta. För den tidens människa var sånt här en verklighet, numera klarar vi inte av att tro på det. Men vi kan ju lyssna på sagorna och historierna och anteckna och bevara.

Hälsningar Algot

Reds anm.: Algot Sjögren är född på Alnön, bodde under sitt yrkesverksamma liv i Stockholm och bor numera i Östhammar.

Statistminnen

Helgen 15-16/11 var det en Lars Molin-festival i Östhammar. Detta får mig att bli nostalgisk och tänka tillbaka till mars månad 1983, då filmen Midvinterduell spelades in i Långalma. Vi var många Söderöbor som då gjorde debut som statister.

I januari månad ringde inspelningsledaren Monica Ring och någon vecka senare kom hon och Lars Molin hem till oss och pratade över en kopp kaffe.

I februari anlände ett antal mjölkpallar, som senare förstördes i filmen.

Filmerna handlar om den envisa bonden Egon, som vägrar att ställa sin mjölkflaska på byns gemensamma mjölkpall.

Inspelningen började i mars, efter det att man kört hit många billass snö (till plogbilen) samt täckt över kiosken.

Egon, spelad av Ingvar Hirdvall och hans fru, som spelades av Mona Malm, bodde i vad vi kallar "Olle Anderssons". Fastigheten ägs idag av Ola Andersson och Gun Britt Wahlgren.

De flesta scenerna spelades in under kvällstid, så då satte jag på mig min gamla "tomtepäls" från 1961 och gick ut i kylan.

På planen vid kiosken stod en manskapsbod och där kunde vi gå in

och värma oss och fika tillsammans med skådisarna.

En av scenerna i filmen är tagen i vårt vardagsrum, så filmgänget hälsade på en förmiddag. Mona Malm satt länge på vår kökssoffa och vi hade en trevlig pratstund. Efter inspelningen satt vi alla och drack kaffe tillsammans.

När filmen senare på hösten visades i TV, ringde min lilla mamma och undrade varför jag hade hängt upp ett gevär på väggen. Men det hade ju Lars Molin fixat.

En dag var vi ett antal statister (Söderökvinnor) som i Olle Anderssons kök gjorde smörgåsar till våra män. Männerna gjorde betong till den sista pallan, som slutligen knäckte plogbilen

Den kvällen då detta skulle ske var det mellan -15 och -20 grader kallt.

En stuntman från England körde bilen, men lyckades inte välta den mot betongmjölkpallen. Så Roger Larsson knuffade omkull bilen med en lastmaskin och därefter rökbomber.

Tänk vad man kan bluffa på film.

Den kvällen och natten var vi många statister som var ute och frös. Kommer ihåg att vi gick till sängs vid tretiden, så jag var inte så pigg dagen efter.

När filminspelningen var avslutad och strålkastarna släckts, tyckte vi att det blev så mörkt i byn. Samtliga fastighetsägare mitt i byn satsade då några tusenlappar och sedan dess har vi vägbelysning.

Inga-Britt Löwén berättade att hennes pojkar, när de var små, tyckte att i Långalma bodde de som var mörkrädda. Fast dom var nog egentligen lite avundsjuka.

Detta var tre fantastiska veckor i mitt liv. Synd att en sån begåvad och trevlig person som Lars Molin fick lämna jordelivet alltför tidigt.

Ett synligt minne har vi kvar från inspelningen och det är den stora mjölkpallen som de i filmen byns övriga bönder använde.

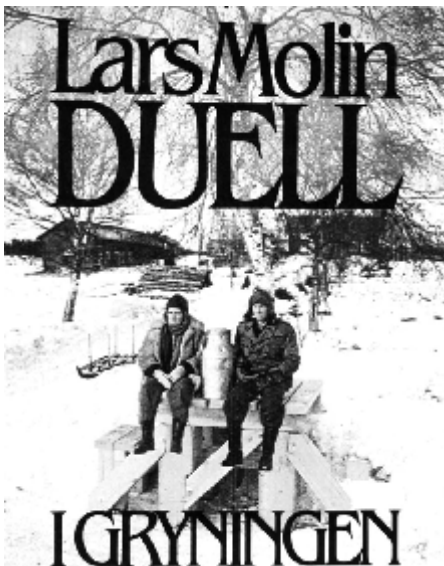
Tyvärr är den i litet dåligt skick, men vi ska försöka fräscha upp den till sommaren. Många av er såg den nog, när den var placerad i rondellen i Östhammar inför Molinfestvalen.

*Maggan och Valter Mattsson
Foto: Viveka Westman*

Hälsn. Från
f.d. statisten Margareta Mattsson

Reds anm. Mjölkpallen står nu vid
Söderögården.

Bilden visar omslaget till boken,
som är utgiven av
Litteraturfrämjandet,
En bok för alla.

Omslagsfotot är taget av:
Kenneth Thorén.

Söderövägen

Från början utgjorde vattnet det mest avgörande för samfärdseln mellan Söderön, dess intilliggande öar och fastlandet. Söderön var vattenomfluten till i början av 1800-talet.

Söderövägen tillkom först som en stig som främst var förlagd till åsar och höjder. Men man tvingades även att gå över sankmarker.

I och med landhöjningen kom bebyggelsen och stigarna längre upp på land och man behövde bättre vägar att ta sig fram på ju längre bort från vattnet man kom, både på öarna och fastlandet.

Allmänna vägar omtalades redan i de gamla Landskapslagarna från medeltiden, med regler för byggande av vägar och broar och dess underhåll.

Underhållsplikt beskrivs utförligt i 1734 års lag.

Skärgårdsborna inom Börstils socken hade underhållsskyldighet på vägarna på fastlandet, på samma sätt som jordägarna, trots den minimala nytta man hade av dessa vägar.

Mot detta förhållande protesterade man flera gånger under 1800-talet och 1841 ansåg man att gränsen var nådd.

Söderöborna vägrade att delta i arbetet med vägunderhållet och det blev arbetsnedläggelse.

Vid sockenstämman beslutades att de trilskande skulle ställas inför domstol. Utgången blev emellertid en annan än vad sockenstämman hade räknat med.

Prosten Wästerlund fick trots sockenmännens protester, rätten med sig och det beslutades att Söderövägen skulle iståndsättas till farbart skick.

”Till högvärdige Pastorsämbetet i Börstils församling.

Sedan Kungl. Majt. genom nådig resolution av den 19 sept 1849 stadsfäst Kungens befallningshavare och Kungl. Kommerskollegie samstämmade beslut, varigenom den s.k. Söderövägen från Sund till Yttersby byar, till 6 alnars bredd med dike på ömse sidor. På samtliga vägbyggnadsskyldige inom Börstils socken gemensamma kostnad skall iståndsättas samt därefter till framtida underhåll indelas å dessa vägbyggnadsskyldige”

Man fick nu alltså en egen anständig väg och det med hjälp av fastlandets markägare.

Efter drygt tio år hade man gjort vägen färdig från Sund till Mälby.

Och vid lagaskiftets möten under 1863-64 fastställdes begagnande av samfällad mark till väg från Mälby till Lotsholmen.

Allt var ju inte frid och fröjd i och med vägens tillkomst.

Varje jordägare hade t.ex. snöröjningsplikt på den del av vägen som gick över hans mark. Detta sköttes ju på olika sätt naturligtvis och gav upphov till diskussion och osämja.

Fram till på 1920-talet var det varje markägares angelägenhet med vägunderhållet.

Oskar Jansson i Sund anlätades så småningom för snöröjning och vägunderhåll tills den på 1930-talet nyinrättade Vägförvaltningen tog över.

Söderövägen är k-märkt och sträckningen får inte ändras hur som helst.

Den nya vägen till Färdgårde byggdes 1921. Vintervägen från Färdgårde till Östhammar hölls i åkbart skick av Uno Jansson och tidigare av hans far och farfar.

Efter Husbackavägens tillkomst, som jag ska berätta om i nästa nummer, användes vintervägen inte så ofta och nu är det ju knappast ens is på vintrarna.

S-kurva vid Bolsbacken Foto: Viveka Westman

Källa: Studiecirkelmaterial från Vår bygd förr och nu. Börstils Östra CKF-avd. Söderögårdens Bygdegårdsförening och Studieförbundet Vuxenskolan. Studiecirkeln hölls i Söderögården 1981-82 och kursledare var bl.a. Uno Jansson

Viveka Westman

Ett stort tack!

Till alla som har medverkat i Söderöposten under året.

Vi vill gärna utveckla tidningen ytterligare och hoppas på mera idéer och medverkan från medlemmarna under nästa år.

Kakfest

Den 23 november var det Bygdegårdarnas dag. Söderögården passade då på att visa sina nyrenoverade lokaler, bjuda på underhållning av Mattias Jansson från Faringe och duka upp ett långt kaffebord med 14 sorters kakor.

Viveka Westnan

Länsade kakfat på långbord

Foto: Viveka Westman

Litet Söderölexikon

Av Linnea Sjögren, Östhammar, hon bodde tidigare i Långalma, och Anna-Britt Matsson i Björnäs har vi fått en lång lista med gamla ord och uttryck. Alla är inte enbart från Söderön, men de är roliga och värda att bevara. Här kommer ett axplock:

(Kom ihåg att använda tjockt "l" framför vokal och oftast betoningen på första stavelsen)

Kneppa skånk
Skärspt brö
Ågådd
Myssla
Hoven droven
E sä va
Oknig
Spörrstick
Tjippskodd
Syda
Tynnre

knäppa ihop t.ex. en tröja fel
hårt bröd
ouppfostrad pojke
vissla
litet hur som helst
det skall vara
från en annan trakt
spår i snön
utan strumpor i skorna
luta
tunnare

Sportsidan

Nystartat innebandylag satsar på medalj

Söderö SK är namnet på en ny idrottsförening på Söderön, som har ett utvecklingslag i innebandyseriens division sex östra. Bakom initiativet står ett antal killar som värnar om kamratskapen som grundlades i den numera nedlagda Långalma Allmänna Idrottsförening (LAIF).

Till Östhammars Nyheter berättar Oskar Ahlund, klubbens ordförande, att det gemensamma ursprunget utgör en av lagets stora styrkor.

Resultatet av de hittills spelade matcherna talar sitt eget språk. Söderö SK har vunnit flertalet av dem och målet är att placera sig bland de tre bästa lagen i serien.

Laget tränar en gång i veckan i Öregrundss sporthall, där även hemmamatcherna spelas.

Licenser, matchställ, hallhyra och ersättning till domarna står för några av den nystartade klubbens utgiftsposter. Mot den bakgrunden jagar killarna sponsorer som kan tänka sig hjälpa till.

Vill du stötta killarnas initiativ kan du sätta in 150 kronor, eller valfri summa, på bankgirokonto 280-8509. Glöm inte att skriva ditt namn på avsändarraden, så att ditt person- eller företagsnamn kommer med på Söderö SK:s sponsortavla.

Sara Söderström

Söderö SK. Övre raden från vänster; Rasmus Hellström, Staffan Westerlund, Fredrik Andersson, Viktor Ahlund, Mikael Andersson och Tommy Andersson.

Undre raden från vänster; Oskar Ahlund, Tobias Westerlund, Mattias Andersson, Ludvig Wahlgren, Niklas Lindberg och Erik Ahlund.

Foto: Sara Söderström

**Söderöns
Hembygdsförening**

Söderöns Hembygdsförening
c/o Hans Tibell
Lotsholmen
742 91 ÖSTHAMMAR
Plusgiro 15 28 61-1

Styrelse

Hans Tibell

Viveka Westman

Ulla-Britt Jansson

Christer Mattsson

Agnetha Eriksson

Gerd Åbrandt

Karin Hörner Andersson

Telefon

70055 el. 08-659 47 75

70028 el. 08-15 86 12

320 31

704 90

701 35

703 41

700 72

E-post

neisti-2004@telia.com

westsson@comhem.se

xrizter@telia.com

gerd.robban@telia.com

ostsidan@telia.com

Ersättare

Margit Gustavsson

321 18

Margit Bergström

324 64

Anna-Britt Matsson

321 87

Anders Westerberg

323 75 el 070-222 03 81

Conny Wahlgren

215 18 el 070-580 73 66

Hans Gustavsson

416 46

familjenwesterberg@telia.com

Revisorer

Margaretha Mattsson

321 59

Lage Löwén

702 59

Ersättare

Mats Jorlin

701 62

Valberedning

Arne Westerberg

700 24

Mats Frylmark

702 10

Patrik Westerberg

700 24

Ombud för Upplands
Forminnes- och Hem-
bygdsförbund
Ulla-Britt Jansson

Ersättare

Viveka Westman